

Hoe vrij zijn wij? Hoe vrij willen wij zijn?

Eet lied 'Dona, dona' ook bekend als – in het Jiddisch – “dos kelbl”, te vergelijken met het Duitse *das Kalb* en het hiervan afgeleide verkleinwoord *das Kälbchen*, werd ontworpen door Sholem Secunda en Aaron Zeitlin.

Sholem Secunda (geboren in het Russische Rijk in 1894 en overleden te New-York in 1974) emigreerde met zijn familie naar de Verenigde Staten van Amerika nadat het Keizerrijk Rusland in 1905 een aantal gewelddadige pogroms* had gekend. Hij ontwikkelde er zich van jongs af aan tot muzikaal talent en werd componist. De daaropvolgende decennia realiseerde hij vele muzikale werken voor o.a. opera.

Aaron Zeitlin (geboren in Wit-Rusland in 1898 en overleden in New-York in 1973) studeerde literatuur en werd in 1939 te New-York uitgenodigd. Hij vestigde zich er tot aan zijn dood.

Samen schreven en voorzagen zij van muziek het lied “Dona, dona” voor het toneelstuk *Esterke* in 1940/'41.

Het toneelstuk *Esterke*** gaat terug in de tijd tot aan de Poolse koning Casimir III de Grote. In de late 15de eeuw, maar vanuit antisemitisch standpunt vanaf de 19de eeuw, ging de ronde dat ene Esterke, een Poolse Joodse, de minnares zou zijn geweest van de koning. De aanklacht werd hierbij gericht op de toegestane privileges voor de Joden, voornamelijk tot bloei gekomen onder het koningschap van Casimir de Grote die de Joden gunstig gezind was.

* Pogrom is het Russische woord voor verwoesting. Het is een heftige, plotseling optredende vervolging van een minderheid, m.n. van Joden. (Van Dale woordenboek Online).

** Meer te weten komen over de legende rond Esterke: raadpleeg de website *Encyclopaedia Judaica*.

איפן פורל ליגט דאס קעלבל
ליגט געבוידן מיט אַ שטריק
הויך אין הימל פליט דאס שוועלבל,
פרייט זיך, דרייט זיך הין און שריק.

כאַר:
לאַכט דער ווינט אין קארן,
לאַכט און לאַכט און לאַכט
לאַכט ער אַם אַ טאָג אַ נאַכט
מיט אַ האַלבן נאַכט
דאַנא, דאַנא, דאַנא...

שריינט דאָס קעלבל, זאָגט דער פּויער:
ווער וועט הייסט דיר זיין אַ קאַלב?
וואָלסט געקענט דאָך זיין אַ פּויגל,
וואָלסט געקענט דאָך זיין אַ שוואַלב.

כאַר

בלינדע קעלבער טוט מען בינדן
און מען שלעפט זיי און מען שענט
ווער ס'דאָס פליגל, פליט אַרױפֿש
איז זיי ביי קיינעם בט קיין קנעכט.

כאַר

Originele tekst in het Jiddisch

Ojfn foerl ligt dos kelbl,
Ligt geboendn met a sjtrik.
Hojch in himl flit dos sjvelbl,
Frejt zich, drejft zich hin oen tsoerik.

Chor:
Lacht der vind in korn,
Lacht un lacht un lacht,
Lacht er op a tog a gantsn
Mit a halber nacht.
Dona, dona dona...

Schrajt dos kelbl, zagt der pojer:
Ver zche hejst dir zajn a kalb?
Volst gekent doch zajn a fojgl,
Volst gekent doch zajn a sjvalb.

Chor

Blinde kelber toet men bindn
Oen men sjlept zej oen men sjecht
Ver s'hot fligl, flit arojtsoe
Iz baj kejnem nicht kejn knecht.

Chor

Transliteratie: Johan Puttemans

Op een markt, ligt het kalfje,
ligt gebonden met een touw.
Hemelhoog vliegt het zwaluwtje,
zich vermakend draait zich om en weer.

Refrein:

Lacht de wind in het koren,
lacht en lacht en lacht.
Lacht er de gans dag,
met een halve nacht.
Dona, dona, dona...

Het kalfje schreeuwt, de landbouwer zegt:
Waarom moest jij toch een kalfje zijn?
Je zou toch een vogel kunnen geweest zijn.
Je zou toch een zwaluw kunnen geweest zijn.

Refrein

Arme kalveren moet men binden,
men moet hen slepen en slachten.
Wie vleugels heeft, vliegt omhoog,
is van niemand ooit een slaaf.

Refrein

Vertaling: Johan Puttemans

© Amber Mainil

Het thema 2013 van de jaarlijkse wedstrijd van de vzw Auschwitz in Gedachtenis was **VRIJHEID IS TE KUNNEN ZIJN IN PLAATS VAN TE MOETEN ZIJN**. Amber Mainil van het Stedelijk Lyceum Cadix te Antwerpen was één van de laureaten met haar foto *Vrijheid, hoe gaat dat?*

Wanneer de tekst neergepend werd, leefden de Joden in het door Nazi-Duitsland bezette Polen onder erbarmelijke omstandigheden in getto's, hetgeen de laatste stap betrof naar fysieke vernietiging in moordcentra. Het beeld als wat dat het Joodse volk zich weerloos heeft laten leiden naar de slachtbank, zonder enige vorm van verzet, is gedeeltelijk afkomstig van de Amerikaanse historicus Raul Hilberg (1926 – 2007). De in Oostenrijk geboren Joodse geschiedkundige, bij het brede publiek beter gekend voor zijn magnum opus uit 1961 *The Destruction of the European Jews*, poneert het beeld dat sommige Joden tijdens de Shoah als het ware als schapen naar de slachtbank werden gevoerd. Deze gedachte strookt niet precies met de werkelijkheid; vanaf het begin werd aan meerdere soorten en in verschillende gradaties aan verzet gedaan en geleverd. ■

Johan Puttemans
Auschwitz in Gedachtenis vzw

* Het Jiddisch zou kortom als het "Joods-Duits" kunnen bestempeld worden. Het ontstond zo'n 1000 jaar geleden in het Rijngebied onder de Joden die in meerdere Duitse steden leefden. Zij vormden de Joodse gemeenschap die de Asjkenazische gemeenschap genoemd wordt. Tijdens de late Middeleeuwen, wanneer Jiddischspreekende Joden oostwaarts migreren, komt het Jiddisch eveneens voor in Oost-Europa, waaronder Polen, waar het Jiddisch zich verder zal ontwikkelen. De taal behoort niet tot de Semitische taalgroep, zoals het Hebreeuws – ook al wordt het Jiddisch met Hebreeuwse karakters geschreven van rechts naar links –, maar tot de Germaanse talen. Tegen het einde van de 19de – begin van de 20ste eeuw ontstaat een ware bloeiende Jiddische literatuur (bijvoorbeeld de schrijver Sjolem Alejchem), voornamelijk in Oost-Europa. In Poolse steden, zoals bij voorbeeld de Poolse hoofdstad, sprak haast de helft van de inwoners het Jiddisch en in sommige "sjtets" (het Jiddisch voor 'stadjes'), zoals het Poolse dorpje Izbica, sprak 100% het Jiddisch. De Tweede Wereldoorlog verwoeste eveneens, met het uitmoorden van de Joodse bevolking, de Jiddische taal en cultuur. Heden wordt het Jiddisch nog gesproken in de Verenigde Staten van Amerika – met een ondertussen eigen ontwikkelde "New-York-Jiddisch" –, in Israël, alsook in de Joodse gemeenschap in Antwerpen.

AANZET TOT PEDAGOGISCHE TOEPASSING

Doelpubliek 2de en 3de graad

Aanvang van de les

Laat de leerlingen de liedtekst eerst individueel lezen. (gebruik eventueel een anderstalige tekst)

Beluister vervolgens het lied in het Jiddisch en/of in een andere taal.

[Typ in een zoekmachine op het internet: *donna donna*]

[Lied te beluisteren op YouTube: <https://www.youtube.com/watch?v=nZN80LDku2A>]

[In te typen: *Zupfgeigenhansel – Dos kelbl (donna donnaj)*]

Symboliseren

Welk dier of ding stemt volgens jou het best overeen met "vrijheid"?

Welk dier of ding stemt volgens jou het best overeen met "onderdanigheid"?

Vergelijk met de leerling (eventueel in groepsverband) de volgende vragen

"Hoe vrij ben jij?" versus "Hoe vrij zou jij willen zijn?"

Breid deze vragen eventueel uit met:

"(...), veronderstel tijdens onderdrukking of eventueel zelfs tijdens een oorlog?"

Stelling: "Mijn vrijheid eindigt waar die van een ander begint!"

Klopt de stelling volgens jou? Bespreek dit in de klas of geef het eventueel op als te schrijven tekstje als conclusie van deze les.

Wanneer dient iemand verplicht over te gaan van 'onderdanigheid' naar 'niet-onderdanigheid'?

Mag hierbij, volgens jou, gesproken worden van een ultieme vorm van "vrijheid" (zoiets overeenkomstig als: "Nu werd een toestand bereikt waarop ik me moet verzetten en waarbij ik alles mag zeggen, doen en laten!").

Tip voor de leerkracht: gebruik de fiche op volgende bladzijde die praktisch aangewend kan worden in de klas met de leerlingen.

Het lied "Dona, dona", oorspronkelijk in het Jiddisch* geschreven, werd in meerdere talen, waaronder het Frans en het Engels, geïnterpreteerd. Het bestaat uit 3 coupletten.

Het eerste couplet leidt het te komen vraagstuk in; de centrale personages worden voorgesteld. Het lied verhaalt het lot van een kalf, dat het onderdanige symboliseert. Het dier weerspiegelt wat zich niet verzet, wat zich weerloos laat opofferen, kortom: het symbool van het te slachten beest. Daarentegen de zwaluw, en in het algemeen: de vogel, weerspiegelt de vrijheid, net als de wind die ongetemd over de oppervlakte kan scheuren.

Het tweede couplet stelt de eigenlijke vraag van het lied: waarom onderdanig zijn? Maar niet alleen de fataliteit vindt men terug in dit couplet; eveneens de keuzemogelijkheid om iets anders te zijn dan hetgeen het lot ons oplegt of zou opleggen. De vraag die werd opgeworpen, wordt onmiddellijk aangevuld met de andere (te kiezen) mogelijkheden in het leven. Men kan er allen voor kiezen vrij te zijn als een vogel!

Het derde en laatste couplet behandelt het uitgangspunt met diens consequenties waarbij de twee tegenovergestelde karakters hun verdiende loon toegekend wordt. Zij die kiezen voor het leven als een kalf – de onderdanigheid – verdienen louter ruwweg afgemaakt te worden. Dit staat in schril contrast met het leven dat de vogel voor zichzelf heeft gekozen. Door ervoor te kiezen vrij te zijn, kan en zal het nooit door iemand een onderdrukt personage zijn.

Hoe vrij zijn we? Hoe vrij zouden we willen zijn?

NAAM _____

KLAS _____

Lees de liedtekst van “Donna, donna” in stilte,
raadpleeg eventueel een anderstalige versie

Welk dier of ding stemt volgens jou het best overeen met:

VRIJHEID

ONDERDANIGHEID

Vergelijk en bespreek de volgende vragen:

HOE VRIJ BEN JIJ? en HOE VRIJ ZOU JIJ WILLEN ZIJN?

Geef kort weer wat jij van de volgende stelling vindt:

“MIJN VRIJHEID EINDIGT WAAR DIE VAN EEN ANDER BEGINT”

Wanneer zou je verplicht overgaan van ‘onderdanigheid’ naar ‘niet onderdanigheid’?
Bespreek dit samen in de klas

Opmerkingen leerkracht

SPOREN VAN HERINNERING

is een driemaandelijkse
uitgave van
vzw Auschwitz in Gedachtenis

www.auschwitz.be